

Bölüm 12

MODERN TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM TEORİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK VE TEKNOLOJİK FAKTÖRLER EKSENİNDE DEĞERLENDİRMESİ

Hüseyin SEVGİ¹

GİRİŞ

Toplumsal dönüşüm, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik birçok faktöre bağlı olarak gerçekleşen ve dönemsel olarak toplumların özelliklerini yansıtan süreçleri ifade etmektedir. Toplumlar, tıpkı bir canlı organizma gibi, sürekli biçimde bazı dönüşümler sergilemektedir. Bu dönüşümler, birtakım faktörler aracılığıyla tetiklenerek hızlandığı gibi, dönüşüm yönünü de etkileyebilmektedir. Örneğin, ekonomik veya teknolojik bir faktör toplumsal dönüşümün itici gücü olabildiği gibi, toplumsal dönüşümün gidişatında da rol oynayabilmektedir. Bununla birlikte, yeni buluş ve teknolojiler tarihsel olarak toplumsal dönüşümleri etkileyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, modern anlamda toplumsal dönüşümlere yön veren en önemli etkenlerden biri sanayi devrimidir. Sanayi devrimi, sadece ekonomik yansımaları olan bir olgu değil, aynı zamanda sosyo-kültürel sonuçları olan tarihsel bir faktördür. Buharlı makinelerin üretimde kullanılmasıyla birlikte kitle üretiminin ortaya çıkması, insanların fabrikalar etrafında yaşamaya başlaması ve kentleşme sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Üretimde yeni teknolojilerin kullanılması, talep edilen işgücü yapısında zamanla farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan yeni sosyo-ekonomik ve teknolojik koşullar, modern anlamda toplumsal dönüşümler bakımından tetikleyici bir unsur olmuştur. Üretimin artması, ulusal ve uluslararası ticaretin hızlanması, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi ve nihayetinde kapitalist iktisadi yaklaşımının egemen hale gelmesiyle modern toplumsal dönüşümler hızlanmıştır.

¹ Dr. Kırklareli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, hsevgi@gmail.com

Sosyo-ekonomik faktörler de toplumsal dönüşümleri tetikleyen en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Tıpkı yeni bir teknolojinin bulunması gibi, yeni sosyal veya ekonomik politikalar da toplumsal dönüşümleri tetikleyebilmekte ve yön verebilmektedir. Bu bağlamda, tarihsel olarak bakıldığında, toplumsal dönüşümleri tetikleyen en önemli faktörler arasında, uygulanan ekonomik politikaların olduğu görülmektedir. Özellikle, sanayi devriminden sonra kapitalizmin ve liberal ekonomi politikalarının yaygınlaşması, toplumları hem ekonomik bakımdan hem de sosyal bakımdan bir dönüşüme zorlamıştır. Sanayi devriminin ortaya çıkardığı kitlesel üretim ve bu üretime bağlı olarak kentleşmenin yaygınlaşması, yeni toplumsal yapıları ortaya çıkarmıştır. Sanayi devriminin yarattığı bu üretim biçimi, teknolojik yeniliklerin de etkisiyle, kapitalist gelişmeyi hızlandırmıştır. Kapitalizmin hızla yaygınlaşması, zamanla sanayi devrimi üretim ve toplum biçimini tekrar dönüşüme iterek, yeni toplumsal dönüşümleri ortaya çıkarmıştır. Teorik olarak, geç kapitalizm, örgütsüz kapitalizm, esnek uzmanlaşma ve post-Fordizm gibi kavramlarla açıklanan dönüşümlerin temelinde kapitalizmin geçirdiği evrim ve bunun sosyal etkileri bulunmaktadır.

Toplumsal dönüşümleri nedenlerine ve itici faktörlere göre sınıflandırırken, faktörler arasında keskin sınırlar çizmek mümkün değildir. Teknolojik veya sosyo-ekonomik eksenli gerçekleşen toplumsal dönüşümler, birbirleriyle iç içe geçmiş durumdadır. Zaman için bu faktörler kesişebildiği gibi birbirini destekleyecek biçimde de ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, toplumsal dönüşümleri sadece bir faktöre bağlayarak açıklamaya çalışmak doğru olmayacaktır. Toplumsal dönüşümlerin anatomisini ortaya koyabilmek için, dönüşümleri ortaya çıkaran sosyo-ekonomik ve teknolojik nedenler arasındaki diyalektik ilişkiyi tespit etmek gerekmektedir. Ancak bu sayede, toplumsal dönüşümlerin nedenleri ve sonuçları arasındaki karmaşık ilişkiyi ortaya koymak mümkün olabilecektir.

KAYNAK

- Amin, A. (1994). *Post-Fordism*. Oxford: International Journal of Urban and Regional Research.
- Argın, Ş. (1992). Kapitalist toplumda işin ve işgücünün kaderi: Post-Fordizm. *Birikim Dergisi*, 41, s. 1-28.
- Aytaç, Ö. & İlhan, S. (2008). Yeni kapitalizmin kaotik evreni: belirsizlik, sömürü ve ahlâki kriz. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(10), s. 182-210.
- Baran, A. G. (1992). Sanayi sonrası enformasyon toplumu üzerine tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 1(9), s.53-69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41176/502670>

- Belek, İ. (1999). *Postkapitalist paradigmlar*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Bell, D. (1999). *The Coming Of Post-Industrial Society*. New York: Basic Books.
- Bernstein, R. J. (1979). *The Restructuring of Social and Political Theory*. Londra: Methuen & Co Ltd.
- Bozkurt, A. (2014). Ağ toplumu ve bilgi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(4), s. 510-525.
- Callinicos, A. (2001). *Postmodernizme hayır: Marksist bir eleştiri*. Çev. Şebnem Pala, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Castells, M. (2008). *Ağ toplumunu yükselişi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çakmak, U. (2004). Esnek üretim sistemi: istihdama etkisi ve Toyota örneği. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 52-53, s. 235-253.
- Çelik, A. (1998). Bilgi toplum üzerine notlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(15), s. 53-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41183/503230>
- Çımrın, F. K. (2011). Manuel Castells'i yeniden okumak: Küresel ağ hareketleri yaklaşımının eleştirel bir değerlendirmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), s.65-77. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad/issue/35960/462824>
- Çukurçayır, M. A. & Çelebi, E. (2009). Bilgi toplumu ve E-devletleşme sürecinde Türkiye, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), s.59-82. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeh/issue/54834/750734>
- Dağdelen, İ. (2005). Post-Fordizm. *Mevzuat Dergisi*, 90, s. 1-21.
- Demir, Ö. (2003). *Küresel rekabette etkin devlet*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Djik, J. V. (2016). *Ağ toplumu*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Dreyfus, H. L. (1980). Holism and hermeneutics. *The review of metaphysics*. 34(1), s. 3-23. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199654703.003.0007>
- Dursun, G. (2003). Ekonomik postmodernlik: Üretimin enformatikleşmesi ve bilgi, II. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Kocaeli.
- Eraydın, A. (1992). *Post-Fordizm ve değişen mekânsal öncelikler*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2002). *Öteki kuram*, Ankara: Erk Yayınları.
- Goodwin, T. (2015). The Battle is for the customer interface, Erişim Adres: <https://techcrunch.com/2015/03/03/in-the-age-of-disintermediation-the-battle-is-all-for-the-customer-interface/> Erişim Tarihi: 12.01.2021.
- Janossy, F. (1969). *Das Ende der wirtschaftswunder*, Frankfurt: De Gruyter Oldenbourg.
- Kaplan, İ. (2015). Üreterek tükeniyoruz, Erişim Adresi: <http://ukbadergisi.com/2015/11/ureterek-tukeniyoruz/> Erişim Tarihi: 12.01.2021.
- Kjaerulff, J. (2015). *Flexible capitalism exchange and ambiguity at work*. New York: Berghahn Books.
- Kumar, K. (1999). *Sanayi sonrası toplumdan post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramları*. Çev. Mehmet Küçük, Ankara: Dost Yayınları.
- Lash, S. & Urry, J. (1987). *The End of organized capitalism*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Mandel, E. (2008). *Geç kapitalizm*, Çev. Candan Badem, İstanbul: Versus Yayınları.
- Masuda, Y. (1981). *The Information society as Post-industrial society*. Washington: World Future Society.

- Mattelat, A. (1994). *Les Nouveaux scénarios De la communication internationale*. Barcelona: Generalitat De Catalunya.
- McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg galaxy: The making of typographic Man*, Toronto: University of Toronto Press.
- McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Taking of typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- Memduhoğlu, H. B. (2007). Post-Fordist üretim örgütlenmeleri ve iş görenler üzerindeki etkileri. *Üniversite ve Toplum*, 4(7), s. 1-6.
- Öngen, T. (1995), İleri teknoloji ve çalışma ilişkilerinin değişen paradigması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1(50), s. 279-295.
- Piore, M. j. & Sabel, C. F. (1984). *The Second industrial divide: Possibilities for prosperity*. New York: Basic Books.
- Sabit, A. & Benli, F. & Akça, İ. (2001). Geç kapitalizm, Yeni sağ ve yeni üniversite. *Birikim Dergisi*, 142-143, s. 57-69.
- Saklı, A. R. (2013). Fordizmden esnek üretim rejimine dönüşümün kamu yönetimi üzerindeki etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 44(12), s. 107-131.
- Savaş, G. (2004). Kitle iletişim araçlarına eleştirel bir yaklaşım. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1, s. 1-9.
- Sennett, R. (2002). *Yeni kapitalizm kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Splichal, S. (1994). From Civil society to informationsociety. *informationsociety and civil Society*, Ed. Slavko Splichal & Andrew Calabrese & Colin Sparks, West Lafayette: Purdue University Press.
- Şan, M. K. & Hira, İ. (2003). *II. Ulusal bilgi, ekonomi ve yönetim kongresi bildiriler kitabı*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Tanrıöver, O. & Kırılı, S. (2015). Global köy ve kültürel emperyalizm: küreselleşme bağlamında enformasyon toplumuna bakış. *E-journal of Intermedia*, 2(1), s.133-142. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intermedia/issue/8644/107908>
- Toffler, A. & Toffler, H. (1996). Technology rapidly changes society. *america beyond 2001*, Ed. O. W. Markley & Walter R. McCuan, San Diego: Greehaven Press
- Toffler, A. (1970). *Future shock*, New York: Bantam Books.
- Toffler, A. (1981). *The Third wave*, New York: Bantam Books.
- Webster, F. (2006). *Theories of the information society*. Third edition, New York: Routledge.
- Yücesan-Özdemir, G. (2009). *Emek ve teknoloji türkiye’de sendikalar ve yeni iletişim teknolojileri*. Ankara: Tan Yayınları.
- Yüksel, Y. (2010). Esnek kapitalizm ve altın yakalı çalışanlar. *İş Ahlakı Dergisi*, 5(3), s.97-117.